

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nr. 3 August 2006

Slamrebjerg-skatten fra Bornholm

Renæssance

Møntfund i Skanderborg

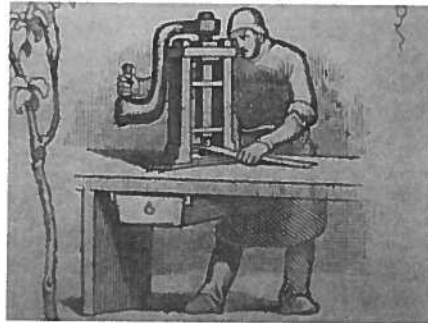
Møntproduktion i 1800-tallet

Mønttegninger fra Christian VII's tid

H.C. Andersen mønt

Kongres i Stolberg

Silphium-mønter

Nyfundne illustrationer af møntfremstilling – her udstandsning af blanketter. Se side 103.

- ¹ Der eksisterer nu et godt, både kvalitets- og prismæssigt, genoptryk af dette værk: Diderot & D'Alembert: *Monnayage – Travail de L'or. Recueil de Planches, sur les sciences, les arts libéraux, et les arts mécaniques, avec leur explication*, (Paris, Bibliothèque de L'Image, 2002).
- ² For mere om T. C. W. Andersen og møntmesterembedet på Mønten i Altona 1848-1851 se Ernst, Axel: *Den slesvig-holstenske schilling 1851, Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 1948, s. 53-58.
- ³ Ronne, Børge: *Mønten i København, Numismatisk Rapport* 1986, på s. 110.
- ⁴ Guldmedaljeproduktionen, der som al anden medaljeproduktion primært foregik på Mønten i København, er ikke regnet med.
- ⁵ Til denne artikel er der anvendt oplysninger og illustrationer fra følgende pakker i Rigsarkivet: Arkivnr. 420: Sager vedr. Møntvæsnet 1771-1848(64):
- 68-70: *Københavns Mønts regnskaber, 1814-1837.*
  - 75: *Københavns Mønts regnskaber, 1847-1848.*
  - 79: *Altona Mønts inventarier, 1790-1857.*
  - 84: *Altona møntregnskaber, 1817-1825.*
  - 89: *Altona møntregnskaber, 1842-1845.*
  - 95-97: *Montprotokoller for Altona Mont, 1804-1816, 1828-1839.*

- 123: *Kvitteringer for metal modtaget til udmøntning for Altona Mont, 1837-1857.* Arkivnr. 442: Den kgl. Mønt, Mønten i København:
  - 105: *Udmøntningsprotokol, 1782-1835.*
  - 107-109: *Udmøntningsprotokol, 1835-1850.*
  - 110-111: *Udmøntningsprotokol for Møntmesteren, 1847-1872.*
  - 112: *Udmøntningsprotokol (hovedbog for kobber), 1810-1816.*
  - 113: *Udmøntningsprotokol (journal for kobber), 1813-1831.*
  - 153: *Kopiregnskaber, 1780-1833.* Arkivnr. 442: Den kgl. Mønt, Mønten i Altona:
  - 173: *Kopibog, 1787-1816.*
  - 244-245: *Smelteprotokol, 1817-1828.*
  - 248-249: *Smelteprotokol, 1839-1853.*
  - 251: *Montprotokol, 1853-1855.* [I nyeste registrant fejlagtigt angivet som smelteprotokol].
  - 253: *Montprotokol, 1855-1862.* [I nyeste registrant fejlagtigt angivet som smelteprotokol, 1855-1861].
  - 260: *Protokol vedr. smeltebøger, 1859.*
  - 290: *Inventarier, 1773-1862.*
- ⁶ Hans Cordts er kort omtalt i *Allgemeines Künstlerlexikon*, (bd. 21, München/Leipzig, 1999), s. 199.

1

25 mønttegninger fra Christian den Syvendes tid

Af Michael Märcher

Blandt Rigsarkivets arkivalier fra Christian den Syvendes tid findes der adskillige mønttegninger. En del af dem er gengivet i J. Wilckes værk om perioden 1788-1845.¹ Der er derudover fundet 25 mønttegninger, som ikke er gengivet af J. Wilcke og som heller ikke har været publiceret andetsteds (hver forside eller bagside tæller i denne sammenhæng som én mønttegnning). De 25 stk. gengives her samlet under ni punkter.

(1) Forside til 32 skilling 1775. 32 mm

Tegningen er usigneret. Af bevaret korrespondancemateriale fra foråret 1775 fremgår det, at

denne tegning, tegningerne under punkt 2-4 samt de usignerede tegninger² fra 1775, der er gengivet i J. Wilckes værk, er tegnet af Johan Henrik Wolff (1727-1788) i april-maj 1775. Sagen om tegningerne startede, da Finanskollegiet den 18. april 1775 udstedte ordre om, at J. H. Wolff og Johan Ephraim Bauert (1726-1799) begge skulle lave tegninger til følgende mønttyper: 1, 2, 4, 16 og 32 skilling. J. H. Wolff var stempelskærer ved Mønten i Altona fra 1771 til sin død. J. E. Bauert var blandt andet fra 1763 til sin død stempelskærer ved Mønten i København.

Bagsiden til 32 skillingen nævnte værk af J. Wilcke på s. 110 er tilskrives J. E. Bauert. Tegningen er ligesom tegningen af forside Wolff, og de to tegninger fundet på samme ark papir som under punkt 2.³

(2) 16 skilling 1775. 32 mm
Tegningerne er usignerede, men Wolff i april-maj 1775.

(3) Bagside til 4 skilling 1775
Tegningen er usigneret, men Wolff i april-maj 1775. Tegning ligheder med tidligere og senere

nger for metal modtaget til udmønt-
na Mønt, 1837-1857.

Den kgl. Mønt, Mønten i Køben-

tningsprotokol, 1782-1835.

montningsprotokol, 1835-1850.

lmonningsprotokol for Møntmeste-
72.

tningsprotokol (hovedbog for kob-
816.

tningsprotokol (journal for kobber),

nskaber, 1780-1833.

Den kgl. Mønt, Mønten i Altona:

z, 1787-1816.

elteprotokol, 1817-1828.

elteprotokol, 1839-1853.

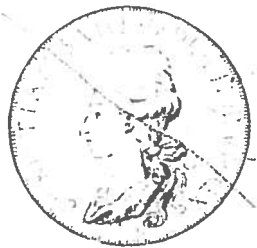
otokol, 1853-1855. [I nyeste regi-
igt angivet som smelteprotokol].

otokol, 1855-1862. [I nyeste regi-
tigt angivet som smelteprotokol,

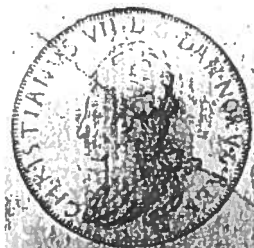
4 vedr. smeltebøger, 1859.

rier, 1773-1862.

• kort omtalt i *Allgemeines Künstler-*
1, München/Leipzig, 1999), s. 199.

1

2

3

4

1 den

tegningerne under punkt 2-4
rede tegninger² fra 1775, der er
ilckes værk, er tegnet af Johan
(1727-1788) i april-maj 1775.
ingerne startede, da Finanskol-
pril 1775 udstedte ordre om, at
Johan Ephraim Bauert (1726-
ulle lave tegninger til følgende
2, 4, 16 og 32 skilling. J. H.
pelskærer ved Mønten i Altona
død. J. E. Bauert var blandt an-
il sin død stempelskærer ved
nhavn.

Bagsiden til 32 skillingen er gengivet i
nævnte værk af J. Wilcke på side 73, hvor den
tilskrives J. E. Bauert. Tegningen af bagsiden
er ligesom tegningen af forsiden udført af J. H.
Wolff, og de to tegninger findes i arkivmateri-
alet på samme ark papir som de to tegninger
under punkt 2.³

(2) 16 skilling 1775. 32 mm

Tegningerne er usignerede, men tegnet af J. H.
Wolff i april-maj 1775.

(3) Bagside til 4 skilling 1775. 21 mm

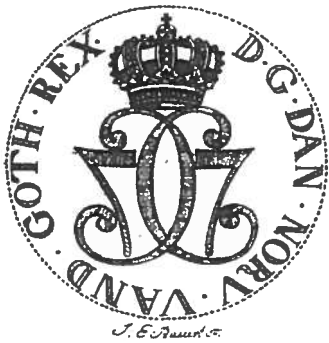
Tegningen er usigneret, men tegnet af J. H.
Wolff i april-maj 1775. Tegningen har tydelige
ligheder med tidligere og senere udmøntede

1700-tals 4 skillinger samt med en afbildning
på side 74 i nævnte værk af J. Wilcke. Sidst-
nævnte gælder også for tegningen under punkt
4 i nærværende opsats.

Tegningerne under punkt 3 og 4 er tegnet på
samme ark, der i alt indeholder ti mønttegnin-
ger. De øvrige otte tegninger er gengivet på
side 73-74 i nævnte værk af J. Wilcke. Det bør
bemærkes, at for- og bagsidetegningerne i J.
Wilckes værk ikke altid er sammensat på
samme måde som i originalmaterialet.

(4) Bagside til 2 skilling 1775. 15 mm

Tegningen er usigneret, men tegnet af J. H.
Wolff i april-maj 1775.

5

(5) To sæt tegninger af 1 speciedaler 1785. 42 mm

Tegningerne er signeret af J. E. Bauert. Tegningerne blev lavet af J. E. Bauert i september 1785, og i samme måned indsendt til Finanskassedirektionen af møntdirektør Hans Schierven Knoph (-1788). Tegningerne er lavet på to forskellige ark – et til hver mønt, hvorpå der ikke er andre tegninger. I forhold til motiv er det nærliggende at tro, at J. E. Bauert havde en ½ eller 1 speciedaler fra 1770'erne (Hede⁴ 11-12) hos sig, da han lavede disse tegninger.⁵

(6) 1 sechsling og 1 dreiling 1787. 29 og 24 mm

Tegningerne er usignerede. Det vides ikke, hvem der har lavet dem. Formodentlig er de la-

vet i København. De blev sent i 1786 (muligvis i november) sendt til J. H. Wolff. Tegningerne er lavet på to forskellige ark – et til hver mønt, hvorpå der ikke er andre tegninger. På grundlag af tegningerne lavede J. H. Wolff i slutningen af 1786 et stempelpar til 1 sechslinge. Det gik ikke så godt. Bogstaver og tal blev utydelige og var dårligt proportionerede. Desuden stod ordet SECHSLING skævt. J. H. Wolffs eneste undskyldning var, at han havde en slem svulst i den ene hånd, som gav ham store smerter. Det gjorde naturligvis ikke graveringen af stemplet nemmere. Bemærk i øvrigt, hvor ucentreret monogrammet er på tegningen, samt at ordet *skillemønt/scheidemünze* er stavet SHEIDEMÜNZE.⁶

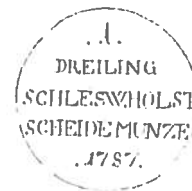
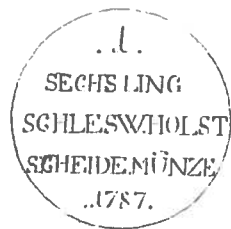

(7) 1 sechsling og 1 dreiling mm

Tegningerne er usignerede. Hvem der har lavet dem. Formvet i København. De blev i de sendt J. H. Wolff sammen med der punkt 8. De fire tegninger ark, hvorpå der ikke er andre tegningerne afløste tegningerne bemærk, at der står VI og il grammet på tegningen af 1 d også adskillige andre mindre tegningerne og de senere i (Hede 46-47) med hensyn til og dets udformning. Blanklingene og sechslingene blev f tens i 1786 erhvervede sølv-c Poppenbüttel. Selvom blanket i november 1786 skete præg Monten i Altona cirka fe

6

7

(7) 1 sechsling og 1 dreiling 1787. 29 og 24 mm

Tegningerne er usignerede. Det vides ikke, hvem der har lavet dem. Formodentlig er de lavet i København. De blev i december 1786 tilsendt J. H. Wolff sammen med tegningerne under punkt 8. De fire tegninger er på det samme ark, hvorpå der ikke er andre tegninger. Tegningerne afløste tegningerne under punkt 6 – bemærk, at der står *VI* og ikke *VII* i monogrammet på tegningen af 1 dreilingen. Der er også adskillige andre mindre forskelle mellem tegningerne og de senere prægede mønter (Hede 46-47) med hensyn til detaljer i motivet og dets udformning. Blanketterne til dreilingene og sechslingene blev fremstillet på statens i 1786 erhvervede sølv- og kobberanlæg i Poppenbüttel. Selvom blanketterne var færdige i november 1786 skete prægningen først på Mønten i Altona cirka februar-september

1787. Der blev lavet 12.500 rigsdaler i dreilinge og 62.500 rigsdaler i sechslinge.⁷

(8) 1/6, 1/12 og 1/24 speciedaler 1787. 26⁸, 24 og 21 mm

Tegningerne er usignerede. Det vides ikke, hvem der har lavet dem. De blev i december 1786 tilsendt J. H. Wolff sammen med tegningerne under punkt 7. Tegningerne er lavet på tre forskellige ark – et til hver mønt, hvorpå der ikke er andre tegninger. Ligesom under punkt 7 blev tegningerne brugt som forlæg til stempler, der kom i anvendelse (Hede 42-44). Blanketterne til 1/6, 1/12 og 1/24 speciedaler med årstallet 1787 blev lavet på det under punkt 7 nævnte anlæg i Poppenbüttel, og størstedelen af dem blev præget på Mønten i Altona.⁹ Der blev lavet henholdsvis 90.000, 150.000 og 200.000 rigsdaler i 1/6, 1/12 og 1/24 speciedaler i perioden¹⁰ cirka februar 1787 – juli 1788.¹¹

(9) 1 speciedaler 1787. 42 mm

Tegningen er signeret af Georg Vallentin Bauert. Den er lavet omkring årsskiftet 1786-1787. G. V. Bauert (1764-1841) var 1784-1791 stempskærerlærling på Mønten i København hos sin far, J. E. Bauert. Tegningerne er lavet på et ark, hvorpå der ikke er andre tegninger. Da arket blev indsendt til myndighederne i januar 1787, var det ledsaget af følgende brev:

"P. M.

Herved tager ieg mig Underdanigst den Frihed, at viise De høye Herrer noget af mit Arbejde, nemlig en Spetie [sic!] med hans Majestets Portrait paa.

Ieg skulde før have fremvist noget af mit Arbejde, men da min Fader fik de tvende Medaljer for Veteriner-Skolen, at skiære satte han mig til at Arbejde derpaa, for derved at kunde Øve mig.

*Underdanigst
Georg Vallentin Bauert
Kiøbenhavn d 6. Januari 1787".¹²*

- ¹ Wilcke, J.: *Specie-, Kurant- og Rigsbankdaler. Montvæsnetts sammenbrud og genrejsning 1788-1845*, (1929), s. 31-34 og s. 73-75.
- ² Muligvis gælder dette ikke for tegningerne af 8 skilling 1775 på side 73 i J. Wilcke: "Specie- ...", op. cit. De formodes dog også at være tegnet af J. H. Wolff.
- ³ Rigsarkivet, arkivnr. 420: Sager vedr. Montvæsnet 1771-1848(64), *lobenr. 24: Indkomne sager til montjournalen*, 1775 og *lobenr. 52: Ujournaliserede montsager*, 1771-1805.
- ⁴ Hede, Holger: *Danmarks og Norges Mønter 1541-1814* 1977, (3. udg., 1978).
- ⁵ Rigsarkivet, arkivnr. 420: Sager vedr. Montvæsnet 1771-1848(64), *lobenr. 36: Indkomne sager til montjournalen*, 1785.

⁶ *Ibid, lobenr. 39: Indkomne sager til montjournalen*, 1786.

⁷ *Ibid*; Märcher, Michael: *Monten i Altona 1771-1812*, (Kandidatspeciale, historie, Aarhus Universitet, 2005, upubliceret), s. 95.

⁸ Bevarede 1/6 speciedalere måler oftest omkring 27 mm. En forklaring på forskellen haves ikke.

⁹ En mindre del af mønterne blev præget i Poppenbüttel. Det er generelt vanskeligt at give præcise bud på, hvor stor en del af mønterne fremstillet februar 1787 – juli 1788, der er præget i henholdsvis Altona og Poppenbüttel. Alle blanketterne er i den periode udmøntet i Poppenbüttel. Størstedelen af mønterne er præget på Mønten i Altona og ikke i Poppenbüttel. Det skyldes blandt andet, at kapaciteten med hensyn til møntpresser var væsentlige større på Mønten i Altona end i Poppenbüttel. På sidstnævnte sted var der kun en møntpresse. Undertaget fra usikkerheden med hensyn til prægested er kurantdalene til Kronprinsens norgesrejse. Alle 5.001 kurantdalere er udmøntet og præget i Poppenbüttel cirka maj-juni 1788.

¹⁰ På baggrund af bevarede Møntregnskaber kan det fastslås, at 1/24 speciedalere blev lavet cirka februar-august 1787, og 1/12 speciedalere blev lavet cirka juni-august 1787. Det er vanskeligere at fastslå, hvornår 1/6 speciedalere blev lavet. Det kan ikke umiddelbart på baggrund af Møntregnskaberne uden væsentlige forbehold afgrænses mere præcist end til tidsrummet: juli 1787 – juli 1788. Udmøntningstidspunkterne vil formentlig kunne fastslås mere præcist ved studier i de bevarede udmøntningsprotokoller. Senere i 1788 blev der igen lavet 1/6 og 1/12 speciedalere jf. Märcher, Michael: *Stjerner fra 1788, Numismatisk Rapport*, vol. 87, 2006, s. 9-13.

¹¹ Rigsarkivet, arkivnr. 420: Sager vedr. Montvæsnet 1771-1848(64), *lobenr. 39: Indkomne sager til montjournalen*, 1786; Märcher, Michael: "Monten i Altona ...", op. cit.

¹² Rigsarkivet, arkivnr. 420: Sager vedr. Montvæsnet 1771-1848(64), *lobenr. 40: Indkomne sager til montjournalen*, 1787.

me sager til montjournalen.

1: *Monten i Altona 1771-*
le, historie, Aarhus Univer-
), s. 95.

ere måler oftest omkring 27
ørskellen haves ikke.

erne blev præget i Poppen-
vanskeligt at give præcise
l af mønterne fremstillet fe-
der er præget i henholdsvis
l. Alle blanketterne er i den
ppenbüttel. Størstedelen af
Mønten i Altona og ikke i
des blandt andet, at kapaci-
nøntpresser var væsentlige
ona end i Poppenbüttel. På
er kun en møntpresse. Und-
med hensyn til prægested er
prinsens norgesrejse. Alle
udmøntet og præget i Pop-
pi 1788.

de Møntregnskaber kan det
dalerne blev lavet cirka fe-
1/12 speciedalerne blev la-
787. Det er vanskeligere at
speciedalerne blev lavet. Det
på baggrund af Møntregn-
tlige forbehold afgrænses
idsrummet: juli 1787 - juli
Ispunkterne vil formentlig
æcist ved studier i de beva-
okoller. Senere i 1788 blev
12 speciedalere jf. Märcher,
788, *Numismatisk Rapport*,

20: Sager vedr. Møntvæsnet
r. 39: *Indkomne sager til*
Märcher, Michael: "*Monten*

20: Sager vedr. Møntvæsnet
r. 40: *Indkomne sager til*

8

S. V. Baur

S. V. Baur

9